

Jeg hørte

~~Torkel Oppsal~~ fortalte engang en historie som sier endel om oss nordmenn. Den handler om en sjømann, han var med et norsk skip som gikk ned i Rødehavet: Det er toogførti grader varmt, en fuktighet på hundreogtyve prosent, vår mann er på en flåte, han er gudsens tørst- alt er forferdelig! Flåten er synkende, da kommer det haier, nærmere og nærmere. De begynner liksom å komme mer og mer opp på flåten, ~~og flåten er~~ ^{og flåten er} på vei ned...

Slik er altså situasjonen for sjømannen, da han i siste sekund plukkes opp av en båt. Vel hjemme i Oslo blir han intervjuet i Aktuelt etter Dagsnytt. Og NRK spør: "Jammen, hvordan føltes dette da, der du lå??. .. på flåten?" Jeg tenker meg da en fransk sjømann, som sier: "Mais je... absolument horrible," ^{spør} ~~er~~ ..eh?" Og jeg tenker meg italieneren: "Spantoso mamamariama-donna!!" Nordmannen, hva svarte han? "-Har aldri vært i så dåli' hommør".

topple

Vel, dette er det Norge jeg elsker, men det jeg nå går løs på, er tildels ~~også~~ andre ting. Jeg har lyst til å begynne med en Gallup fra 1958, hvor undersøkelsen tar sitt utgangspunkt i tolv land. ⁽¹⁾ To hundre mennesker i de største byene i hvert land blir spurt om hvilket land som har den høyeste kultur, den beste mat, den høyeste levestandard, vakreste natur, de vakreste kvinner, den største livsglede og nasjonalstolthet. Når det gjelder høyest kultur, setter Oslo Norge som nummer én. Når det gjelder best mat, setter Oslo Norge som nummer én. Når det gjelder høyest levestandard, setter Oslo USA som nummer én. Når det gjelder vakrest natur, setter Oslo Norge som nummer én. Likedan når det gjelder de vakreste kvinner. Så kommer imidlertid et stykke selverkjennelse: Når det gjelder livsglede, nevner ikke Oslo Norge i det hele tatt! Men så kommer en aldeles utrolig mangel på selverkjennelse: I nasjonalstolthet rangerer Oslo England høyest!

Det interessante ved denne undersøkelsen er at den viser, ^{Kan} ~~kanne~~ man, si, en viss form for selvgodhet. Men det mest interessante er noe annet: Norge var det eneste land som var ^{nok} ~~var~~ ^{alene} om å plassere seg selv på topp. Ingen av de andre nevner Norge på førsteplass. Og da ~~er det det~~ ^{det} trenger seg på, spørsmålet om hvor alt dette kommer fra. Jeg har lyst til å ta

forsamlingen med på en liten ekspedisjon tilbake i tiden. Jeg kommer da til vikingetiden, la oss si ca. ⁷⁸⁰⁻⁸⁸⁰ ~~attesytti~~ ^{ca. 1630} ~~til tusenogtredeve~~. Ved endel sitater vil jeg prøve å komme frem til noen bilder. Jeg er ikke sikker på at alt det jeg sier står for historisk forskning, men det er ^{basert} på dokumenter som er meget lest, og som derfor iallfall har bidratt adskillig til bildet av oss.

Vikingetoktene, altså. De tok form av en nordisk knipetangsoperasjon. En vestlig del hopper over til de engelske øyer, Island, alle småøyene der; videre til Grønland, og så inn til Vinland. Og den går nedover til det normanniske. I Normandie ber de i kirkene: "A furor Normannorum libera nos Domine!" / "Herre Gud, befri oss fra normannernes vrede." ^{Det var tider, det!} Og de kommer videre ^{nedover}, og de hopper, de har en ^{fantastisk} "hit-and-run"-teknikk.

Så er det den østlige delen. Den legger i vei over Finskebukta, ^{i Austriled} enkeltekspedisjoner til Bjarmelandet; og så nedover Novgorod, og videre, helt til de støter mot ^{kha} ~~sa~~ ^{arene}. Her, i det arabiske området, blir de mottatt av folk som er istand til å skrive om dem. Og hva blir det så skrevet? ^{Arabene?}

Krønikeren Ibn Faddan ⁽³⁾ har dette å si: "De er de ^{mest} skitne skapninger under Herrens åsyn. Om morgenen kommer en tjenestepike med et fat fullt av vann til husets herre. Han vasker sitt ansikt og hår i vannet; spytter, blåser ut nesen i fatet, som piken så gir videre til neste mann. Som gjør det samme, til alle i huset har brukt det; til å pusse nesen, spytte, vaske ansikt og hår." Ibn Faddan setter heller ikke pris på - ja, jeg sier det rett ut - at de knuller og skiter for alles øyne. Dette gjelder også kongen.

En annen krøniker, Ibn Rustah ⁽⁴⁾, legger til at ingen av dem tilfredsstiller disse naturlige behov alene - det er alltid tre vakter, som også ^{lat de ikke stjele fra} ~~på~~ ^{sier} passer på hverandre. Men så ~~legger~~ han ^{til}: "Ingen tillater andre å tyrannisere dem. Og hvem som enn gjør noe galt eller undertrykker noen, så finner de ham og utstøter ham. Ingen kan slippe unna dem uten å bli ødelagt, kvinnene blir voldtatt og mennene tatt til slaver".

Her finner man noe, kan man si, primitivt, enkelt, voldsomt, ekspansivt, nesten imperialistisk, men også noe sterkt egalitært. De ble kalt rhos, "russ", disse menneskene, visstnok en forvanskning av det svenske navnet for ~~rødr~~, en som ror. Senere ble "russ" til "russere". De slo seg rod her,

Ar
fukel
Innt-
avstand
innvirkning

til, for eksempel kom de ned til Det kaspiske hav langs Volga
i ^{912-13.} ~~nittolv til tretten~~. Ibn Faldan beretter om fem hundre skip med
hundre mann hver, altså femti tusen! - Såvidt man kan skjønne
påvirkningsagenter hele gjengen... Men med én positiv side:
de skrev i sine bøger om at ~~det~~ herjangerne dypest sett var til
afrenes beste! ~~for~~ ^{for} ~~nu~~ ^{fra begge sider (1862)} ~~some~~
De krysset Svartehavet og beleiret Konstantinopel, men de slo seg også
til. Og så skjedde det, at Helgi ble hetende Oleg, Ingvar Igor,
Helga ble til Olga og -vil jeg tro-Johan til Ivan. De slo seg til,
og i følge min ~~russiske~~ øre-nese-halslege i Berlin, en jødisk-russisk
flyktning, så heter det i sovjetiske lærebøker i historie at det
folk som bodde der før, var et relativt fredelig bondefolk, helt til
de fikk dette voldsomme angrepet fra nord. Dernest ble de hjemsøkt
av en amatør fra øst, ^{Dzhinghis} ~~Djengis~~ Khan. Det påstås følgelig at de grusom-
ste i det som i dag er Sovjetunionen, er dem med lyst hår og blå
øyne, eller med mongolske trekk. Disse rekrutteres ^{også} til en spesiell
organisasjon, som vi har hørt mye om i det siste. →

Nå. Hvis vikingene da samtidig dro til Vinland og der grunnla
USA, så er det et nokså stort ansvar vi har påtatt oss gjennom
dette! ~~To supermakter~~

* Dette er en historiefortolkning som ennå ikke har vunnet tilstrekke-
lig frem, og som er ambivalent i den forstand at den på den ene
side tillegger oss nokså stor betydning, mens den på den annen
side ikke er fri for en viss innsikt i hvordan vi var i fortiden.
Friedrich Engels tar dette opp i et brev til en av sine venner. ⁽⁵⁾ Han
sier at det nordiske kan man ikke regne som europeisk. 'De er skitne,
de er gjennomgående beruset, og de er ville av trang til å slåss.
Det eneste unntak fra dette er danskene. "Men", sier Engels, "dette
kommer av en ganske bestemt grunn: - Die eigentliche Hauptstadt
Dänemarks ist nicht Copenhagen, sondern Hamburg". I dette bildet
står vi da kanskje overfor ett utgangspunkt...

Tilbake til dem som dro ut, til vikingene. De kombinerte handelsferd
med røvertokter. La oss gå til Snorre, vår egen kilde, til Olav den
Helliges saga, nærmere bestemt Tore Hund. ⁽⁶⁾

Tore fikk med seg fra Bjarkøy endel karer, for å dra og handle i
Bjarmeland. Bjarmeland svarer sånn omtrent til det nåværende Kola.
"Da kjøpstevnet var slutt (og de hadde fått solgt mange ting og
byttet til seg fine pels) seilte de ut gjennom elva Dvina. Nå ble
freden med folketi landet oppsagt. ^{P.22} Da de kom ut til havs, holdt

hel
p
stene

de skipsstevne. Tore spurte om folkene hadde ^{noe lyst på} å gå opp på land og vinne seg gods. De svarte at det hadde de god ^{lyst på} dersom det var fangst ^{for hånd.}. Tore sa at det var penger å få om det gikk godt. "Men det er ikke umulig at det blir fare for livet på veien. Alle sa at de ville prøve dette, om det var noe å vinne på det."

Her har vi nok et utgangspunkt. Jeg vil tøyne det litt, til slaget ved Svolder: ⁽⁷⁾

Kong Olav sto i løftingen på Ormen ^{Da han} så flokkene ordnet seg, og merkene kom ^{oppe} opp foran høvdingene, ^{og} han spurte: "Hvem er høvding for den hæren som er beint imot oss?" De sa ham at det var kong Svein Tjugeskjegg med danehæren. Kongen svarte: "De blautingene er jeg ikke redd for, ^{de} det er ikke ^{noe} mot i danene. Men hva er det for en høvding som følger merket derute på høyte hånd?" De sa ham at det var kong Olav med sveahæren. Kong Olav sa: "Det var bedre for sveane om de satt heime og slikket blottbollene sine." Men hvem eier de store skipene som ligger der ute til babord for danene?" "Der", sa de, "der er Eirik Håkonson Jarl". Da svarte kong Olav: "Han synes vel han har god grunn til å møte oss, og der kan vi vente oss en kvass strid. De er nordmenn som oss selv."

La oss føre dette videre, og se hva vi kan trekke ut av det. Jeg har lyst til nå å gå systematisk til verks, og det vil jeg gjøre ved å bruke det skjema jeg selv bruker i sivilisasjonsanalyser: rom, tid, viten, menneske/natur, menneske/menneske, menneske/gud. ⁽⁸⁾ Det er altså seks temaer, og så skal jeg prøve å si noe om ^{hvordan} ~~essen~~ vi er på denne bakgrunn, ut fra min opplevelse av Norge og nordmenn. En må se på bakgrunnen, den er viktig; selvom den ikke er alt.

Jeg prøver ^{først del nærliggende ramperpøkkved} ~~vi å plassere oss i rommet~~. Den norske verden, slik den ser ut, er sirkulær: Vesten er i midten, rundt det vestlige har man en rekke ting som hardt trenger til å endres. Norge er lite, mindre enn vi kanskje skulle vært, men vi er i en posisjon nær sentrum; det kaster glans over oss. Omkring er det så et sett konsentriske sirkler, i den innerste sirkelen er de nordiske land. Overfor dem er vi ambivalente, i konkurranseforhold. Dette forholdet har historisk slått ut slik at det var de som domierte oss. Derfor er det litt lenger ut, i ^{møte Sirve?} ~~omkrøtson~~ en skal lete etter de land det faller oss helt naturlig å sammenlikne oss med, LSD-landene: Land-Som-Det-Er-Naturlig-For-Oss-A-Sammenlikne-Oss-Med.

Først og fremst er det protestantiske land som er LSD: det er Nederland snarere enn Belgia, Storbritannia heller enn Irland, osv. Disse land er referansegruppen, hvor spørsmålet alltid vil være hvordan vi ligger an i forhold til dem.

Neste sirkel er grei, den ^{omfatter de øvrige} ~~krusser~~ De vestlige land, ⁱ Europarådet, OECD, NATO. - Men så kompliseres det hele.

Jeg vil ta opp igjen noe av det jeg har sagt, og spør: Hvorfor er vi ^{så} reddet for russerne? Det fins ⁿ ikke ett eneste skikkelig eksempel på at de noensinne har invadert ^{vållertrevet} oss. Når de handlet med oss, oppførte de seg ikke slik som vi gjorde da vi handlet med dem. Så hvorfor denne angsten? Jeg vil antyde to grunner. Den ene stikker dypt, overlevert gjennom århundrene: Jeg tror det er en dyp redsel i oss for at de engang skal behandle oss som vi behandlet dem. Og det er ikke ukjent for russerne hva som skjedde. I dialoger med dem opplever jeg imidlertid at de generøst trekker en grense, og sier at "dét var nå vikingene, det er ganske andre folk som bor der nå".

~~Det er den ene grunnen.~~ ^{grunnell} Den andre [^] er at vi som en del av det indre Vest har overtatt dettes opplevelse av det østlige rom, for på den måte å gjøre oss fortjent til vår oksidentale tilhørighet. Og her er det selvfølgelig mye å gå på. Her har russerne ~~Historien.~~ Det russiske rom hele tiden gjort feil. De valgte den gale kristendom, den ortodokse. Dermed er de ikke med på dialogen mellom katolikker og protestanter, som fantes i Norge. At den ortodokse kristendom er den mest opprinnelige, er ikke noe som angår oss.

Sydfra fylles ~~Ø~~ ^Østrommet av det muslimske, av tyrkerne, Attila, hunnerne, ^{Dzhinghis} ~~Djengis~~ Khan, den gule fare. Og så kommer ¹⁹¹⁷ ~~nitvansytten~~ med trusselen mot eiendomsretten. Ateismen. Markedet, Gud og de frie valg som trospillarer i det vestlige system fornektes av det sovjetiske Russland, som dermed bekrefter våre verste mistanker til det. De hjelper til med å befri oss fra det nazistiske åket. ~~Det~~ noteres ikke engang, ~~de~~ får ingen credit for det. Når de trakk seg tilbake, var det bare for å inngi oss falsk trygghet, for at vi skulle sove og ikke lære av Historien. ~~U~~ Jeg nevner dette, fordi vi her står overfor en av disse forunderlige atavismer, dypt nedfelt i det kollektivt ubevisste. Disse tros-

setninger, som -fordi de er sannere enn den empiriske sannhet- blir viktigere og viktigere ettersom tiden går.

Hva er det så som møter oss i resten av verden? Det er bildet av Norge som lite og svakt, Norge i periferien, Norge som nokså barbarisk og skittent, et Norge som etterhvert lot seg underlegge en ~~ærke~~ andre: 1388-1814 ^(Firehundveiersnatten) Danmark, 1814-1905 Sverige og fra 1905 til ca.1940 England. Tilknytningen til England tvang seg igjennom mindre i form av politisk og diplomatisk press og dominans, enn i form av en indirekte virkende, sterkt fremskreden anglofili. Dette til tross for den måten britene hadde behandlet oss på, som beskrevet i "Terje Vigen".

1940-45 var vi under Tyskland, så kom frigjøringsdagene. De resulterte i Fireårsuavhengigheten, som i 1949 endte med at vi la oss under USA, og idag er det offisielle Norge et av de lydeligste klientland.

Det er to tråder jeg har lyst til å fremheve i dette: Det ene er husmannen på jakt etter sin mester; det andre den troløse husmannen, som-når mesteren svekkes- ser seg om etter en annen. Således får vi mellomspillet med Christian Fredrik når Danmark må gå med på Kielerfreden etter tapet i slaget ved Leipzig. Danmark er nå out, Sverige in.

Vår frigjøring fra svensken i 1905, skyldtes likeledes at vi hadde lært hans syake sider å kjenne. Anglofilien som fulgte ble dyp, men ~~England~~ var ikke ~~vinner i fremgang~~. Det var ^{det} ~~England som vant~~ ^{England som vant} (1945). Det var derimot USA, som ble vår nye mester. Inntil Vietnamkrigen: USA begynner å vakle, og den norske eliten ser seg om etter en ny herre og mester - Fellesmarkedet. Men folket sviktet, og i dette sviket lå , på sett og vis, elitens triumf: "Jaha, så får dere slite med USA enda en stund." Hvordan dette går videre, kan jeg si med det samme. Det ~~kommer til å~~ ^{kan} være til ca. år 3000. Noen fireårsperioder blir det av og til, men jeg tror strategien er dypt inngrodd, og dessuten ^{i en viss forstand} ~~jævla~~ dyktig gjennomført: fra mester til mester, uten mot til selvstendighet.

Jeg vil nå si noe som er av den type tingman helst ikke skal si, og nettopp derfor sier jeg det. Jeg spør: "Hvorfor var det ikke fler nazister i Norge? Hva var galt med nazismen?" Spørsmålet ser boet fra jødeforfølgelsene, der viste Norge seg fra en av sine verste sider. Jeg tror ikke det var noe land i Europa, hvor en så liten prosent av den jødiske be-

folkning ble skjermet og beskyttet av vertsbefolkningen som i Norge.

Men meget av det nazismen ellers sto for, ville i og for seg også passe. ⁽⁹⁾ Den var sterkt anti-øst fordi øst var ugudelig, og fordi øst var mot den private eiendomsretten. Samtidig var den mot øst fordi øst var øst. Det var tradisjon for at der hadde man retten til å trenge inn. Quisling gjorde tildels genial bruk av vikingsymbolikken, av austerledsymbolikken. Hvorfor fikk han ikke fler med seg? Jeg skal foreslå et svar som for min del er en grusom mistanke: Jeg tror hovedgrunnen til at han ikke fikk fler med seg, var at storparten av det norske folk var overbevist om at Tyskland ville tape. Hadde vinner sjansene vært bedre, er jeg redd svært mange av oss ville fulgt tyskerne. Da ville Quisling vært en fremsynt person, som med sentrum i Norge ville ha tuftet et rike, som ville ha kommet til å fremstå som enda mer arisk enn de andre. Denne hypotesen er jeg villig til å få utfordret i debatt, men jeg vil stå på den en stund, ihvertfall.

Jeg tror at ~~det som er~~ fundamentalt hos oss, er ^{Tanken om} Norge som modell: At vi i dette landet har realisert noe som fungerer veldig ^{bra} bra ~~(det gjør det, av grunner jeg straks skal komme til), og som er slik at det ville være i~~ ^{interess} ~~interessen til~~ resten av verden, å imitere det. Vi vet vi ikke er store nok til å utbre det på den ^{effektive} måten som kanskje ville være det beste for resten av verden. Så har vi misjonen som mulighet, ~~trass~~ ^{Vi} har prøvd, uten at det førte frem, til tross for at vi i en lang periode hadde det høyeste og nest høyeste antall misjonærer i verden i forhold til folketallet. Man kunne prøve med u-hjelp. Det har, tror jeg, heller ikke ført frem, trass i at vi i en lang periode har hatt et av de høyeste bidrag i forhold til BNP. Handel kunne være en måte, men de produkter vi selger, er ikke tilstrekkelige som budbringere om vår kultur og struktur. ~~Og vår vold kan vi ikke benytte, det er tydeligvis feil.~~

Altså må de komme og ~~besøke~~ ^{besøke} oss, ^(og vi må vise oss høflige for dem.) ⁽¹⁰⁾ Og Humaniorauken ved Universitetet i Oslo er et forsøk på å få dette til: Å legge opp til en debatt om hvordan man selger Norge til utlandet. Hvorfor gjør vi det så dårlig? Jeg kunne tenke meg to hypoteser. Én ville være at vi egentlig er av den oppfatning, at hvis folk ikke på forhånd vet at det er her de skal komme for å finne ut hvordan et skikkelig samfunn ser ut, så er det verst for dem selv. Og den andre

muligheten, er denne: hvilket nederlag, om vi virkelig gjorde god reklame for oss selv, og så kom det ^{allikevel} ingen! Bort, kanskje, å gjøre det halvbjertet

Hvis jeg skulle prøve å beskrive det norske tidsperspektivet, så ville jeg si at det ikke inneholder den fremskrittstro som f.eks. i lange tider har preget amerikanerne. Det er ingen klar kurve som skyter optimistisk opp i luften, som kurven for rente og renters rente. Tvertom er det et bakvendt perspektiv: det norske tidsperspektiv ser bakover. Det er som om man står akter og følger kjølvannet, ser på den kyststripen man forlater og måler hvor langt man er kommet ved å se på det fattige som forsvinner, eller ved avstanden til det store, kollektive traumet, niende april. Med visjonen om fremtiden i ryggen. Så er det ^{et} en politiker, Per Kleppe, forsøker å formulere fremtidsmålet; han finner bare på fire ord: "et kvalitativt bedre samfunn". - Det er, hys ordknapphet angår, den kognitive pendant til "har aldri vært i så dårlig homør" - *men kanskje mindre presist. Kanskje brukes frem- skrittsperspektivet mer på andre for å se over de som framover - det vil si nærmer seg Norge.*

Nå. Hvorfor denne kombinasjon av en ~~grenseløs~~ stolthet, som grenser til det brautende, og et dystert tidsperspektiv, som er gjennomgående, selv om ikke alle undersøkelser bekrefter det samme? Jeg tror den tjener oss til ære, for i den ligger det trolig en erkjennelse av at egentlig er det nokså ustabil, det hele. En følelse av det prekære, av en labil likevekt. ⁰¹ At her er det en fare, og den faren tror jeg er ganske godt uttrykt i den boken som etter mitt skjønn er den beste om oss nordmenn: "The Norwegians" ⁽¹²⁾ av David Rodnick.

Boken er ikke mye lest i Norge. Den er skrevet av en mann som arbeidet i The Bureau of Indian Affairs i Washington, og som der fikk et slags tak på omgang med innfødte, tydelig til nytte da han bosatte seg i Norge og beskrev nordmennene. Jeg har lyst til å lese endel fra boken hans, men først bare en liten anekdote: Jeg fikk boken på biblioteket til Utenriksdepartementet, der hadde ingen lånt den de siste atten årene. En gransking av lånekortet avdekket at første låntaker hadde vært Forsvarsstaben, ved E-tjenesten!

Rodnick begynner med å fastslå følgende: "Norwegians are (i gåse-

[arkiv hyses hand]

øyne!) "kind", inhibited and egalitarian people who want to build a (i gåseøyne!) "perfect" society, and create perfect human beings. Most of them expect people to be "kind", and become ~~very disappointed when this is not the case.~~ Og han fortsetter med en observasjon som er viktig, også fordi den har noe å gjøre med den Treholt-saken som opptar oss alle på forskjellig vis: "No one is considered expert or intelligent enough to be given directorial power over other individuals." Den norske egaliteten går ikke bare ut på det flate i Janteloven - "du skal ikke tro at du er noe" - , men omfatter det langt viktigere, nemlig at ingen skal tro han har nøkkelen til å styre oss nordmenn.

Her tok Quisling feil. Han hadde en filosofi og oppførte seg som om han trodde på den, skrev til og med bøker om den, universalismen. ~~Der gjorde han en feil.~~ Jeg tror allikevel, som nevnt, at han kanskje ville blitt tilgitt, hvis Tyskland hadde vunnet. Jeg tror også, at hvis det hadde vært slik at den tyske okkupasjonen kom i ~~april snøfjerr~~ ⁽¹⁹⁴¹⁾ eller ~~la oss si august~~ ⁽¹⁹⁴¹⁾, og at den norske regjering av en eller annen grunn flyktet opp til Tromsø, og at båten ikke gikk fra Tromsø til London, men fra Tromsø til Murmansk eller Arkangelsk, og at det derfra gikk med tog til Moskva, og at regjeringen bodde i Russland, Sovjet, under krigen, så ville den ha kommet hjem med hammer og sigd. Med andre ord: Historiens tilfeldigheter er der.

Likevel tror jeg Rodnick rører ved noe helt fundamentalt, når han sier at ingen får oppføre seg som om de har selve løsningen på hvordan det norske samfunnet skal styres. Det vil si at enhver som ønsker makt i Norge, skal oppføre seg som om han ikke ønsker det. I dette ligger på sett og vis vår styrke: det egalitære -også i maktfilosofi- og, tror jeg, den kollektivt delte anelsen om at det kanskje allikevel ikke er så stabilt, dette systemet ~~men~~ at vi er i samme båt.

Hva er så vår kunnskapsfilosofi, hvordan betrakter vi kunnskap som fenomen? Jeg tror vi er i et krysspress mellom ^{en} Saksonisk, engelsk, sterkt empirisk tradisjon og den langt mer deduktive tyske, teutonske tradisjonen, ⁽¹³⁾ og at dette er noe vi har utnyttet godt, slik at hypotetisk-deduktiv tenkning står sterkere i Norden, og ganske særlig i Norge, enn i mange andre land.

Med det mener jeg da følgende: en passe respekt for data, ikke for mye; en passe respekt for teori, ikke for mye. En glede over av og til å prøve å konstruere de små teorier, men ikke særlig lange: ikke teutonisk lengde. En glede over å samle inn data, men også et forsøk på å forklare dem. Jeg ser på dette som sympatisk. Jeg tror også at det ligger i vår holdning til kunnskap generelt, at hvis det fins en dimensjon av et eller annet, så ligger fornuften i midten. "Die Vernunft ist in der Mitte". Det er i tysk språkdrakt en ny erkjennelse, for fra tysk synspunkt har det alltid vært en selvfølge at Vernunft'en ligger ved ytterlighetene, at bare ytterlighetene er tiltrekkende for det ~~kultiverte~~ ^{intellektuelle} sinn. At det bare er diletantanen som søker henimot det eklektiske kompromisset, det kjedsommelig sosialdemokratiske: det i midten.

Det henger nok sammen med maktstrategi i Norge. For enhver som ønsker makt i Norge, vil måtte gjøre dette: Han må skape noe til høyre og venstre for seg. Ønsker han makt, er det i hans interesse å sitte ved et bord og la ekstremisten til høyre og ekstremisten til venstre tale, mens han selv sitter taus. Han venter, ~~venter~~ til tiden er inne, til de har spilt ut sine kort, og så sier han følgende: "Ja, det har jo vært interessant å høre de synspunktene, som er kommet frem i denne forbindelse. Jeg tror, ved nærmere ettertanke, at det er ~~meget~~ noe fornuftig i begge de posisjoner som her er blitt presentert, men at det kanskje vil la seg gjøre å komme frem til en holdning som kombinerer det beste i dem begge. Jeg er ikke sikker på akkurat nå hva det ville være, men jeg vil komme tilbake til det i neste uke". Evnen til å spille denne rollen i femti år er det nok bare Einar Gerhardsen som har. ^{hatt} Men hvis den spilles med talent, blir man ^{da også} leder for dette folket, ^{til og med landsfader,}

Det forsiktig hypotetisk-deduktive, ~~ant~~ ^{ant} med fornuften i midten, men samtidig - og her kommer kanskje en svakhet inn - også ^{noe} ~~del~~ udialektisk som sentralt element. Når, nemlig, den tause har utpekt en komité, som består av 1/10 ^{ytre venstre,} EV, 1/10 ^{ytte høyre} EH og resten fornuft, og denne komité så fremkommer med et forslag, en innstilling,

så er denne innstillingen ^{noe nær} ~~noe nær~~ hellig, ~~Det er den~~ ikke i kraft av sitt innhold, men i kraft av den prosess som førte frem til den. Det å røre ved den, er dermed en måte å så tvil om selve prosessen på. Den som det gjør, sår også tvil om Norge. Land kan styres på adskillig dårligere måter enn dette, dette er ikke det verste. ^{men resultatet blir et homogent land, uniformt, hvor det av. Mende er operert veldig på forhold, med de hensikter.}

Panteismen, nærheten til natur, er et hovedpunkt i den amerikanske sosialpsykologen Hendins forsøk på å forklare Norge. ⁽¹⁴⁾ Og han gjør da det som vi elsker, nemlig å sammenligne oss med Danmark og Sverige, slik at vi kommer best ut. Det skjer på følgende måte: Hva er det mødre oppdrar sine barn til i Sverige, i Danmark, i Norge? I Sverige oppdras de til å bli "ambitiøse", til å komme frem her i verden. I Danmark oppdras de til "kærlighed", til "susselulle, dussedulle". I Norge oppdras de til omgang med natur, ^{natur-}kompetanse snarere enn karriere- og menneske-kompetanse.

Jeg snakker ^{da} om det alle utlendinger forbauses over når de ser det første gang: Norske mødre og fedre som tar sitt lille barn, to år gammelt, pakker det inn, hiver det ut i snøen, tidlig om morgenen. Så svømmer det i snøen, rundt omkring sammen med andre; det lages snømenn, men forskjellen på barn og snømann er heller ringe. Og så - henimot firetiden sorteres alt dette, og de snømenn som fortsatt kan gå, de kommer da hjem; de blir skrellet av, de blir badet. Ut av dette stiger Nordmannen frem, den norske mann og kvinne. Idealbildet er en som kan slippes ned fra et helikopter i fallskjerm, uansett hvor, og som så med engang setter seg til med en sånn pinne og lager ild, og overlever. ^{Med mat så nær naturen som mulig, ubearbeidet fra jord, vann og hav opp i gryte eller panne med litt salt, det er alt.}

Greier de seg i livskampen, disse barna? Problemet for svenskene blir at det "inte är karriär för allihopa". Det samme for danskene: det er ikke kjærlighet for alle. Med litt bedre organisasjon kunne man kanskje greie det, men de greier det nå ikke. Selvmord begrår de også. Men vi vil overleve, så lenge det er nok frisk luft igjen. ^{Naturvernet får dermed en eksistensiell karakter.}

Jeg tror det stemmer at vårt forhold til natur, den obligate

søndagstur, den felles messe, som Dag Østerberg fremhever i sitt holistiske essay om Norge, ⁽¹⁵⁾ med Nordmarksturen, er noe livsviktig. Jeg tror at den instinktive følelsen av dette er den norske økologiske bevegelsens styrke. Uten naturgleden vil vi kanskje gli enda mer over i sånn "ambitiøshet" og "kærlighed", og dermed komme opp i de danske og svenske til-

standene som Olav Trygvason allerede har beskrevet. *Selvfølgelig er det en pris vår elementære samvittighet når vi sitter inne, spesielt en søndagsdag og ganske spesielt om påskeen.*
Kombinert med sansen for å være forurettet, gir naturgleden oss bildet av ~~de~~ ^{dem} mennesker Edvard Munch maler. Gå på museet og se på dem, se på ansiktsuttrykkene. Se dem alene i naturen.

De føler seg nok vel, men det synes synd på dem. Forurettelses-

mashede bluss bare til siste stund, noen har gjort meg urett, jeg vil ikke si akkurat hvem det er, ingen skal føle seg helt trygg, jeg har rett til å se sur ut!
Forholdet menneske og menneske imellom har jeg sagt meget om allerede. Det norske samfunnet har en egalitet, en homogenitet ⁽¹⁶⁾

og det sosiologer kaller homologi. Det norske organisasjonslivet er bygget opp på samme måte, om det er en filatistklub, en kristen sekt, et politisk parti. Og måten

det er bygget opp på, består i veldig stor grad av at for-
mannen er dette munchske mennesket, et menneske jeg har mis-
tanke til når det gjelder rasetilhørighet. En undersøkelse
jeg selv gjorde i begynnelsen av sekstiårene bragte for dagen
- jeg har ikke publisert den - at det er en voldsom overvekt
av lyshårede og blåøyede individer blandt dem som har høy
sosial posisjon i Norge. De er også høyere enn gjennom-
snittet. Slik er altså ledertypen hos oss: pietistisk,
puritansk utseende, veltrimmet. Det fins verre typer i verden,
men et godt stykke element av rasisme skal man ikke se bort fra.

Andreas Hompland har i en glimrende artikkel i Dagbladet levert
et forsvar for Janteloven. Den er omkostningen for å ha et
egalitært samfunn. Ofte kan prisen føles høy for den enkel-
te. men vi forutsetter at han er sterk nok til å ta det. Tanken er
som regel ^{at} ~~har~~ han bare ^{har} godt av det. ~~Et igjen: det er verre andre
steder.~~

La meg i denne sammenheng peke på en fiffighet ved vår sosiale
struktur. hva jeg vil kalle "instituert rangdisekvilibrering".
Med det menes følgende: Sett at du har tre dimensjoner du kan
klatre på, politisk makt er den ene, der sitter det for eksempel
parlamentarikere på toppen. Den andre dimensjonen er Økonomi,
med direktører på toppen. Et tredje maktområde har med Viten å
gjøre, her står blandt andre professorene. Gitt et land i Latin-

Amerika eller Syd-Europa, hvor en person er professor eller direktør. Parlamentet vil ta det som en ære om vedkommende samtidig har sete der. Og personen på tale tar korporlig form av sitt status-ekvilibrum - avrundet, veltilpasset, harmonisk, et menneske uten forurettethet; alt er på plass. Vår mann er også dypt reaksjonær, men ettersom det er det tema vedkommende samfunn er bygget rundt, er det uproblematisk.

circ...

Jeg tror at om det finnes en norsk grunn-norm, måtte det være, at den personen der skal vi ikke ha. Er han professor og direktør, skal han ihvertfall ikke bli stortingsrepresentant. Er han professor og stortingsrepresentant, skal han ihvertfall ikke ha penger i tillegg. Er han stortingsrepresentant og direktør, skal han ihvertfall ikke gå rundt og snakke som en professor. På denne måten institueres på et mer subtilt nivå enn det inntektspolitiske. Dessuten får mennesker med en slik diskvilibrert profil noe rastløst over seg. De higer etter å komplettere profilen, men vet så utmerket vel at slikt ikke går i dette ~~helvete~~ landet! Den ^{ne} rastløse energien kan brukes til å begå selvmord, det gjør vi altså sjelden, Men man kan også bruke den politisk, slik at man får et nokså dynamisk land, bygget rundt de grunntemaer jeg har nevnt.

Hvis man kombinerer denne rangatferden med forurettetheten som psykologisk grunnforhold, så får man en sosialkarakter under sterkt press, ytre som indre.

Man skal ikke ha for mye sistnevnte berører temaet!
Gud, som jeg nå kommer inn på, og hvor skal i like uage for godt. Men i likhet med et norsk somerbrød ~~er en begrenset nytelse av gangen - enn en dansk orgie av nytelse, i lag opp hverandre som of samleie til musikk og rekreasjon og utsikt~~
Hva er den norske Gud? Selvfølgelig er det fryktelig komplisert, det er jo nå ~~en som har fått fire måneder til å studere det i detalj. Noe som roper en enorm optimisme; at man kan finne ut av det på fire måneder. Og at det kan tidfestes ikke en selv. Og hvor sjelden er hter. av stjerneise, bare synlig via nattgitter, kanskje hjulper dem av litt alltid - og størst der nærtlen~~
~~imidlertid ikke ta Luther og soningslære med~~

Jeg vil ta vikingenes gudsbegrep som utgangspunkt. For det første hadde de ikke en gud, men guder. For det annet hadde de et helt annet bilde av livet etter døden enn de kristne, deres "after-life" var så uendelig mye mer dynamisk og dialektisk. I Valhall fantes det divertissementer av en så opphøyet karakter, at det langt overstiger hva vi stilles i utsikt i den kristne himmel, Hvor man da, i følge Welhaven, kjeder seg elyseisk med

hverandre.

Hva hadde Valhall å tilby? Ølmonopol, men det ble til gjengjeld skjenket rikelig. Flesk var der også, og i uuttømmelige mengder. Likevel ^{var det} ingen sløsing, siden ^{det} det vanskelige økologiske problemet med fornyelse var løst gjennom spontan ressursregenerering. De hadde fri tilgang på slag og kunne daglig gå berserk, ^{og angri} for man oppsto støtt fra de døde. Og så var det noe mannssjåvinistisk med kvinner, som det ville meg ^{være} langt fra å nevne i det hele tatt. Mest interessant er det at ^{det} i denne topografien, mellom det jordiske, det positive og det negative, var spunnet et nett av ruter, som kunne følges i alle retninger; det var ikke denne enveistrafikken mellom her og hisset. Heller ikke dette skjebnestrategiske, hvor en i brøkdelen av et jordisk sekund får ^{opp} stukket kursen herfra til evigheten, *med evig pine hvis det går galt.*

Bli dermed
Kristendommen er en grusom religion. ^{Men} det er neppe mange ^{nordmenn?} som innerst inne tror på den, så jeg tror man ^{forhølet kan} heller skal snakke om guder. Den kristne ^{Guden} er én av disse. En annen er helt opplagt FN, en tredje ^{- med frelse gjennom helc-} naturen og en fjerde Norge. Gud og FN er for hele verden, som de eneste. Det er bra det, for det vil si at jo nærmere de ^{to} er Norge, og jo nærmere Norge er dem, jo mer realistisk er det å se på Norge som en modell. USA får derfor kjeft for å trekke seg ut av UNESCO, for dermed svekker de universalismen, det totale og eneste ^{Ene} hvor Norge får den oppmerksomheten som rettlig tilkommer landet. Når det gjelder naturen, så er den også universell. Norge er noe mindre universelt, men ved å ligge i denne, ikke tre-, men firenigheten, låner det litt glans fra de andre, i det panteistiske ^{hvor Norge aldri inntar en sentral plass - i hvert fall foran Sverige og Danmark som kong Olav allerede bemerket ved Svolden (17)}
Jeg nærmer meg nå slutten, men vil først en tur innom det nordiske igjen. Jeg spør: Er Espen Askeladd og Per og Pål et bilde på Norge, Sverige og Danmark? Er det slik at historien ender med at Norge får oljen og halve Atlanterhavet? For å få et fullgodt svar her, må vi se på medaljens bakside, snu den med moderne tverrfaglig Askeladdforskning.

Man bør bli mistenksom alt når man merker Espens binding til det

monarkisk føydale. Langt mer betenkelig er imidlertid holdningen overfor Per og Pål. Det er akkurat som med David og Goliat - ingen ser det hele fra Goliats side. Ikke engang intens Askeladdforskning kan oppdrive mye som tyder på at Askeladden hadde den minste sympati for sine eldre brødre - et lite trøstens ord, en flik av det halve kongeriket, en aldri så liten titt på ei tjenestejente på slottsgården. Egentlig en litt ekkel fyr, han der Espen.

Spørsmålet blir da om Norge er like ekkelt på den nordiske scenen. Vi vet hvordan det ^{har} gått med stakkels Pål: Han mistet England tidlig, han mistet gode deler av Sverige, han mistet Norge, Schleswig-Holstein, Island, Grønland, vil snart miste Færøyene - fundamentalt sett et bankerott land; enhver danske på utenlandstur burde arresteres. Men som danskene sier: "Det går nedennom på første klasse".

Det rakner også for Per, som i likhet med Pål var tidlig ute på kongsveien. Her foreligger det tillike et dokument, som jeg nå skal referere fra. Den sjeldne kilden er "Utrikeskrønikan" i Norrbottenskuriren av 11/6-1980: "Vad rör oss", sier kronikören, "dom ruskiga ryssarna" og "dom farliga kineserna. Vad rör oss hotet från öst, när vi har Norge i väst?" Så går han igjennom Espen Askeladds samlemani, som den legger krokspiker'n bak seg: Bjørnøya nittenttjue, Jan Mayen enogtjue, Spitsbergen femogtjue, Øst-Grønland enogtredve til toogtredve. Bouvetøya, Peter den førstes øy, Dronning Mauds Land i Antarktis nittenniogtredve, et område seks ganger større enn Norge selv. Endelig, i nittenåtti: Norges havområde vokser med tre hundre tusen kvadratkilometer ved opprettelsen av en to hundre mils økonomisk sone rundt Jan Mayen. "Det er halva Sverige, det", slår kronikøren fast. Og han fortsetter; "Varför inte erbjuda Sverige anslutning til Norge, där finanserna är i ordning och där solen skiner året om, från Nordpolen til Sydpolen. Vill det sig väl, har vi en ny skandinavisk union den da'n vi firar hundraårsminnet av den förras opplösning".

Jeg tror kronikøren treffer noe fundamentalt, og håper han ikke får rett. Til avrundning vil jeg si: Det er nok en fordel for oss selv, og

Kort sagt, det er nok en fordel for oss selv, og også for andre, at det bare er fire millioner av oss. Hvis det var førti, ville Sverige og Danmark ikke^{ha} eksistert, og ~~de~~ ville ha snakket/sannorsk. Var det fire hundre, ville, som Finn Moe pleide si, franskmennene ikke^{ha} spist pommes frites lenger. De ville^{ha} spist poteter, slik franskmennene selv beskriver det: "Det er hundre måter å tilberede poteter på, pluss den norske". Nå er vi bare fire millioner, og fordi vi er det, kan vi tillate oss å skryte litt av oss selv.

Hva nå, om vi på denne bakgrunn av et tidsbilde, rombilde, vitensbilde, menneske/natur-bilde, menneske/menneske-bilde, menneske/Gud-bilde; hva om vi på denne bakgrunn spør^{oss} om fremtidens Homo Norvegicus? Jeg har altså antydnet et imperialistisk, potensielt ekspansjonistisk, nokså arrogant rombilde, som vi heldigvis er for få til å gjøre noe med. Jeg har antydnet et litt skeptisk tidsbilde, som kanskje fører til at vi blir litt mer forsiktige. Jeg har~~videre~~ antydnet et kunnskapsbilde, et naturbilde og en egalitet, som jeg finner sympatisk, selv om egaliteten har sine omkostninger. Endelig har jeg antydnet et komplekst vikingaktig forhold til en meget kompleks gud, som det ikke blir undervist i på menighetsfakultetet eller noe annet sted, fordi Norgeslæren^(norgeslæren norvegislæren) ennå er relativt utviklet. (18)

Hvordan vil dette være i år 3000? - Jeg tror temmelig nøyaktig det samme. Og at meget av vår overlevelsessevne vil bestå i at vi beholder dette litt stormannsgale^(hvis vi kan kombinere det) sammen med bevisstheten om at det alltsammen jo egentlig er galskap.

(utskrift og redaksjon ved Arne Stav)

NOTER

* Foreleser Molt Humaniora-uke ¹⁸⁴ 31 januar 1944, Høkerph-filosofiske fakultet, Universitetet, Oslo
 Tog av Eirik Rødøyg, halvinnvalgt for arrangement og diskusjon av innholdet, og WORTHAST for avslutt og ~~WORTHAST~~ redigering av foreleser, her i forkåret utgave.

(1) Ingrid Eide, "Norge og nordmennene", i A1stød, Björn, red. Norske Menninger, Oslo: Pax, 1969, ss. 233-238; tabeller ss. 250-253.

(2) Arthur Koestler, The Thirteenth Tribe, en rettsensakt i denne forbindelse. Se også Bernard Lewis, The Muslim Discovery of Europe, Norton, 1982, for en ^{missivisk} beklinnende av europeerne.
 The further they are to the north, the more stupid, gross and brutish they are. I forhold til slavn på den tiden utilsomt riktig.

(3) Koestler, op.cit., s. 80

(4) ibid., s. 81

(5) ibid., s. 81, telefontekst (dum)

(12) The Norwegians: A Study in National Culture (Wageningen: Pubhe Affairs Press, 1955)
 Sitatet er på s. 1. og s. 146.

(13) Se "Skuldere, Lufte and Intellectual Style: A Comparison ~~Between~~ Science, Teaching, Public and Nonpublic Approaches", Social Sciences Information, 1981, 87-86

(14) Se hans suicide in Scandinavia

(15) Dag Østerberg, "Heltet's beskrivelse av det norske samfunn", Sosiologi nr. 1, 1982, ss. 16-29. Skriptene er dette briljante essay er imidlertid ikke om de norske samfunn, men om det samfunnistiske samfunn.

(16) Se Harry Eckstein, Division and Cohesion in Democracy: A Study of Norway

(17) Dette betyr segni: One compared that the

(6) Sverre Langsager, Oslo: Gyldendal 1994,
p. 311 (Olav den Hellige saga)

(7) ibid., p. 174 (Olav Trygvans saga)

(8) Se, for eksempel "on the last Five Hundred
Years of Western History", ch. 12, Companion
Volume, The New Cambridge Modern History,
(Cambridge, 1978 (sammen med Tore
Heierstad og Finn Rørdeng) og "Five Centuries,
Det norske videnskabsseleksjons århøi 1980,
Oslo, 1981, pp. 130-53.

(9) Se Dahl, Hagfrø, Høftun, Den norske
nyromantisislismen, Oslo: Pax, 1982.

(10) Se Ulv Fjendenes, Preseksjonene av Norge
i utlandet, Oslo: Universitetsforlaget, 1984

(11) Se Ormner, Sicinski, Wiberg, Galtung,
The Mages of the World in the Year 2000,

From 1976, for our old's foundation, Norwegian

Norwegians will "make their peace"
with the Swedes when they have reached
the same industrial and technical level.
(Rudnick, op.cit. p. 12 - ingen d'ar hi
innsikt)

(18) Boken Den norske veninneten, Oslo 1984
in derfor - Misos velkommen - seer's
fordi den i et stor grad er skrevet av
utlendinger. Norge fortjener, som vel de
fleste andre sosiale fenomener, best uterth,
i di d'as med de som er innefor. Noe
av det samme gjelder Kai Sjogans
Bazarovs barn (Oslo, Gyldendal 1983), selv om
hans form, forhal hi andre norske forfatter
the cultural or dialogen.